

Яны трымалі гандаль бадай з усім сьветам. Дык няма дзіва, што нашыя прадзеда, жывучы ля вялікага воднага шляху, мелі магчымасьць ня толькі гандляваць зь іншымі народамі й краінамі, але й адчуваць на сабе ўплывы іхных культураў.

—————
* *ВАРАГІ* — гэтак раней звалі ўсіх Скандынаваў: Швэдаў, Данцаў і Нарвэгаў.

—————
ПРАКТЫКАВАНЬНЕ — Адкажы пісьмова на пытаньні:

1. Як паўсталі курганы?
2. Што можна знайсці ў курганох?
3. Адкуль трапілі чужаземныя грошы ў курганы?
4. Чаму тавары перавозіліся толькі па рэках і азёрах?
5. Якія народы былі тады найлепшымі купцамі-гандлярамі?

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ
для беларускіх школаў за мяжою
Частка 1

1. ПРАРОДЗІЧЫ БЕЛАРУСАЎ

У даўнія часы Беларусь выглядала інакш, як цяпер. Тады ўвесь наш край быў пакрыты густымі спрадвечнымі лясамі. Гэтых лясоў ніхто ніколі ня сек. Дрэвы расьлі сотні гадоў і самі валіліся на зямлю ў часе буры.

Так, як і цяпер, на прасторы Беларусі было шмат азёраў і рэкаў. Заміж, каб прасякаць дарогі празь лясы, нашыя прародзічы пераяжджалі зь месца на месца па вадзе — рэкамі ды азёрамі.

Таксама ля вады будавалі старадаўнія Беларусы свае першыя паселішчы. Каля паселішчаў былі невялікія палеткі ворнай зямлі, дзе сеялі збожжа.

Роды й плямёны

Нашыя продкі жылі тады родамі. Род складаўся зь некалькіх сем'яў. На чале кожнага роду стаяў старшыня. Ён дбаў пра дабрабыт і абарону роду і яго ўсе ў родзе слухалі.

Між родамі, якія жылі блізка адзін ад аднаго, пачыналася сяброўства й сувязь. Некалькі родаў, якія мелі цесную сувязь між сабою, складалі племя. Само жыцьцё вымагала таго, каб гуртавацца ў роды й плямёны. Супольнымі сіламі трэба было бараціцца ад ворага, весьці гандаць зь іншымі плямёнамі й народамі, церабіць лес і пракладаць новыя дарогі.

Выгляд, адзеньне й характар нашых продкаў

Нашыя продкі былі народам рослым і моцным, з сьветла-русымі валасамі і з сіня-шэрымі ачыма. Мужчыны насілі бароды, а жанчыны — даўгія валасы, заплечыя ў косы.

Адзеньне насілі белага колеру. Із скураў дзікіх зьвяроў і хатніх жывёлаў шылі кажухі. З авечай воўны яны ўмелі ткаць сукно, зь якога шылі беляя сярмягі. Зь лёну ткалі палатно на кашулі й іншую споднюю адзежу. Летам мужчыны хадзілі ў белых кашулях з адкладным каўняром, завязаным чырвонай стужкай. На нагах, як летам, так і зімою, мелі лыкавыя лапці. Мужчыны на галовах насілі

6. Якія сьвяты ладзілі старадаўнія Беларусы ў памяць памерлых?

3. КУРГАНЫ, ГАНДАЛЬ І ВОДНЫЯ ШЛЯХІ.

Аб тым, як жылі нашыя продкі, можна шмат даведацца з курганоў. Яны ў вялікім ліку рассыпаныя па ўсёй Беларусі. Курганы насыпаліся на магілах багатых ці ведамых людзей. Цяпер ужо шмат курганоў раскапалі й знайшлі ў іх розныя рэчы, паложаныя старадаўнім звычаем у магілку, разам зь нябожчыкам. Раней уважалі, што й на тым сьвеце нябожчык і есьць і п'е і займаецца тымі-ж справамі, што й пры жыцьці. Сярод рэчаў, знойдзеных у курганох, ёсьць і гаршкі, і міскі, і розная зброя; тут ёсьць і косьці жывёлаў або рыбаў, тканіны, срэбныя й залатыя пярсьцёнкі ды іншыя вельмі прыгожыя рэчы. Частка гэтых рэчаў прывозілася, а частка выраблялася на месцы нашымі прадзедамі, якія, відаць, шмат што ўмелі й рабілі добра.

У курганох знайшлі таксама шмат чужаземных грошаў — грэцкіх, арабскіх, індускіх, баўгарскіх, скандынаўскіх, нямецкіх, рымскіх, а нават кітайскіх.

Якім спосабам трапілі да нас гэтыя грошы? Адказ на гэта вельмі просты. Нашыя прадзедаў вялі гандаць амаль з усім сьветам. Чужаземцам яны прадавалі свае тавары — як сыравіну, так і вырабы, а ад чужаземцаў куплялі іхныя тавары. Тавар або мянялі на іншы тавар, або прадавалі за грошы. Такім парадкам у нашых прадзедаў маглі быць грошы ўсіх краёў, зь якімі вёўся гандаць.

Для разьвіцьця гандлю ў Беларусі былі ў той час вельмі выгодныя ўмовы. Празь Беларусь праходзілі дарогі, па якіх ішлі тавары з захаду на ўсход, або з паўдня на поўнач. Гэтымі дарогамі, па якіх вазілі тавары, былі рэкі й азёры, бо на сухазем'і перашкаджалі лясы й была небясьпека ад разбойнікаў. Па Дняпры, Прыпяці, Нёмане, Дзьвіне ды іхных прытоках ішоў жвавы рух чаўноў з таварамі. Летапісец Несьцер называе найбольшую такую водную дарогу, што праходзіла празь Беларусь — «Вялікім водным шляхам з Варагаў у Грэкі.» *Variagi** й Грэкі былі найлепшымі купцамі таго часу.

Апрача галоўнага, непераможнага бога-сонца, у нашых прадзедаў было яшчэ шмат іншых багоў, якім яны прыносілі ахвяры, сьвяткуючы сьвяты.

Гэтак, прыкладам, быў грозны бог *Пярун*, які забіваў людзей і жывёлу, разьбіваў на трэскі магутныя дубы, паліў будыніны.

Быў бог Ярыла — ён памагаў у гадоўлі статку. Ён вясной адчыняў пуню й даваў статку траву. Ягоная маці адмыкала зямлю й выпускала расу:

Ярылава маці
Па гары хадзіла,
Ключыкі насіла,
Зямлю адмыкала,
Расу выпускала...

У лесе быў *Лясун*, які палохаў людзей і блытаў сьцежкі, каб людзі блудзілі.

У вадзе быў *Вадзянік*. У вадзе, у лесе, або й на полі былі русалкі, якія мелі выгляд маладых дзяўчат з даўгімі валасамі. Калі яны знойдуць у лесе сьпячага чалавека, то загадычуць яго на сьмерць.

У хатах быў *Дамавік*.

Памерлых дзядоў і бацькоў нашыя продкі шанавалі, як і багоў. У памяць іх ладзіліся сьвяты. Такое сьвята адпраўлялася вясной пасья Вялікадня й звалася *Радаўніцай*. Але найбольшае сьвята ў памяць памерлых дзядоў і прадзедаў адпраўлялася познай восеняй перад зімой. Яно звалася «*Дзяды*» і захавалася аж да нашых часоў.

ПРАКТЫКАВАНЬНЕ — *Адказы пісьмова на пытаньні:*

1. Якога бога найбольш шанавалі нашыя прадзеды ў дахрысьціянскі час?
2. Якія былі ў іх найважнейшыя сьвяты?
3. У гонар чаго сьвяткаваўся Вялікдзень?
4. У гонар чаго сьвяткавалася Купальле?
5. Якія былі яшчэ багі ў нашых прадзедаў, апрача бога сонца? Што рабілі гэтыя багі?

шапкі зь белай воўны, а жанчыны — белыя на'міткі. Такая вопратка захавалася ў некаторых мясьцінах Беларусі амаль да нашых часоў.

Нашыя продкі на вайне й паляваньні былі сьмелыя, спрытныя ў руках і настойлівыя. У небаьспечных хвіліны яны не ўцякалі, а хаваліся ў скрытнае месца й чакалі лепшага часу. Часамі наш продак хаваўся нават пад ваду й дыхаў праз чароціну, а калі небаьспека мінавала, ён выскакваў із схову ды нападаў на ворага.

Чым займаліся нашыя продкі?

Ад спрадвечных часоў Беларусы займаліся земля-робствам. Зямлю яны любілі й працавалі на ёй з ахвотай. У балышыні яны сеялі збожжавыя расьліны, якія сеюцца на Беларусі й цяпер: жыта, ячмень, авес, пшаніцу, грэчку, а таксама лён.

Маючы шмат сенажацяў, нашыя продкі разводзілі таксама хатнюю жывёлу: коні, каровы, авечкі, козы, і гадавалі сьвіньні.

У той час было шмат дзікіх зьвяроў. Адны зь іх нападлі на хатнюю жывёлу, а іншыя шкодзілі на палёх. Чалавек паляваў на зьвяроў, каб ад іх абараніцца. У дадатак да гэтага паляваньне дала яму вялікую карысьць. З паляваньня ён меў скуры й мяса. Мясам дзікіх зьвяроў ён харчавалася, а пушыстыя скуры мяняў на патрэбныя яму рэчы з-за мора. Тагачаснае паляўнічае ўзбраеньне было: дзіда, лук і нож. На зьвяроў ставілі пастку, а на птушак — сіло.

У рэках і азёрах Беларусі было ў тыя часы шмат рыбы. Нашыя продкі вельмі рана пачалі займацца рыбацтвам; лавілі яны рыбу пераважна сеткамі.

Былі яны таксама добрымі пчалярамі. Мёдам яны харчаваліся, або варылі зь яго моцнае добрае пітво, якое таксама звалі мёдам. З воску рабілі сьвечкі.

Старадаўныя Беларусы займаліся й рамёствамі — бандарствам, ганчарствам, ткацтвам, кушнерствам, а нават і кавальствам. У тыя далёкія часы рамёствы ня былі асобным заняткам. Гэта ўсё рабілася ў вольны час ад палявых работаў.

Сям'я

З малых гадоў бацькі прывучалі сваіх дзяцей да працы, а таксама да суровасці клімату: сьцюжы, сырасьці, ветру. Узімку, прыкладам, дзеці бегалі босыя па сьнезе. Паступова зь іх вырасталі загартаваныя й здаровыя людзі. Праца на полі, у лесе й на сенажаці ня была ім цяжкой. Бацька вучыў сыноў гаспадарскай працы, страляць з луку, валодаць мечам і дзідай, а маці дбала пра дачок: навучала іх гатаваць стравы, ткаць, шыць, вышываць ... Бацька быў галавою сям'і, а маці — ейным сэрцам.

Калі сын вырастаў і абзаводзіўся сваей собскай сям'ёй, бацька памагаў яму ўладзіць гаспадарку; гэтая ўзаемная дапамога ня спынялася й тады, калі сын аддзяляўся — і яна была ня толькі паміж бацькам і сынам, але й паміж далёкімі сваякамі.

ПРАКТЫКАВАНЬНЕ — Адкажы пісьмова на пытаньні:

1. Як выглядала Беларусь у старадаўнія часы?
2. У якіх мясцох будавалі нашыя продкі свае першыя паселішчы?
3. Чаму нашыя продкі гуртаваліся ў роды й плямёны?
Што гэта — род? Што гэта — племя?
4. Якога колеру было адзеньне старадаўніх Беларусаў?
5. Якімі прыкметамі адзначаўся Беларус на вайне й на паляваньні?
6. Пералічы заняткі нашых продкаў!
7. Да чаго прывучалі бацькі сваіх сыноў і дачок?

2. ВЕРА НАШЫХ ПРАДЗЕДАЎ

Беларускі народ вельмі багаты сваймі песьнямі, казкамі й легендамі. Зь іх можна даведацца пра жыцьцё й веру Беларусаў у паганскую пару.

У далёкі дахрысьціянскі час прадзеды Беларусаў займаліся галоўным чынам земляробствам. Земляробства звязанае з парамі году, зьявамі прыроды, ды з самім сонцам.

Беларускі народ, як і ўсякі земляробскі народ, бачыў цудадзейны ўплыў сонца, якое перамагае зіму, ажыўляе дрэвы й усе расьліны, росьціць збожжа й дае хлеб.

У розныя поры году сонца мяняе свае дзеянне, свой уплыў на прыроду, і таму розныя поры году шанаваліся асобна, і ў кожную пару году ў гонар бога сонца спраўляліся сьвяты.

Зімою, у канцы сьнежня, у гонар сонца спраўляліся Каляды. На Каляды ўплыў сонца аднаўляецца, і гэта адразу можна заўважыць у прыродзе. Сонца на небе падымаецца вышэй, больш грэе, а дзень прыбывае. Што Каляды паходзяць з дахрысьціянскіх часоў, можна пазнаць з калядных песьняў і звычайў.

Калі сонца нарэшце перамагае зіму й ажыўляе прыроду ад зімовага сну, зямля пачынае расьціць новыя дары для людзей, а дзень робіцца даўжэйшы за ноч, нашыя прадзеды ў гонар перамогі бога сонца над благім богам сьцюжы й холаду сьвяткавалі Вялікдзень. Чым-жа Вялікдзень прыпамінае нам старажытныя часы? Вялікодныя песьні — валачобныя й вяснянкі, заклікаюць вясну. Чырвоныя яйкі-пісанкі, зь якімі гуляюць, прыпамінаюць нам сонца сваім колерам і формай.

Далей сьвяткавалася сьвята Купальле. У часе яго ладзіліся розныя гульні й варожбы. Людзі верылі, што ў гэты дзень сонца спраўлае свае вясельле з багіняю лета — Ладай. У тыя часы Купальле было адным з найбольшых сьвятаў. Паводля народнага вераваньня, у купальскую ноч цьвіце цудадзейная Кветка Папараці.